

Papp István

A HISTORIKUS ÉSZJÁRÁSA

Romsics Ignác: *Magyar sorsfordulók 1920–1989*. Osiris, Budapest, 2012, 232 oldal, 2980 Ft

„A történelemben nincsenek kiegyenlítettlen számlák. Egyszer mindenért fizetni kell.” Akár Quentin Tarantino valamelyik klasszikusából is származhatna ez a túlságosan is egyértelműnek tűnő kijelentés, de közel sem erről van szó. Azon ritka esetek egyike ez, amikor a hallatlan belső fegyelemmel, a vizsgált tárgyára egyszerre empátiával és távolságtartással is tekintő történész, Romsics Ignác bepillantást ad a lelkében kavargó érzelmekre. Aki már régóta követi a 20. századi magyar történelem jeles historikusának életútját, könyveinek és tanulmányainak jó ismerője, az bizonyára meghökkenhet a fenti mondatokon, amelyekkel a szerző Magyarország II. világháborús hadba lépéséről szóló írását zárta.

Véleményünk szerint a *Magyar sorsfordulók* című tanulmánykötet írójának szakmai habitusáról, tágabban fogalmazva: tudományetikai meggyőződéséről árulkodnak ezek a mondatok. Romsics Ignác a legklasszikusabb történetírói hagyomány folytatója, mivel úgy véli, hogy egy nemzeti közösség – így a magyar – életében kiemelt fontossága van a történelmi múlt feldolgozásának, tárgyyszerű, sokoldalú bemutatásának. Nem csupán azért, mert a múlt megismerése, feltárása önmagában is izgalmas és szép feladat. Hanem azért is, mert a történeti eseményekről, sorsfordulókról való vélekedésünk igen sokat elárul jelenbeli észjárásunkról, a közéleti kérdésekhez való hozzáállásunkról is. Hiszen aki a 20. századi magyar történelem szomorúbbnál szomorúbb fordulóit a minket sanyargató idegen erők, összeesküvések és ármányok hatásával magyarázza, az a jelen nagy közéleti kérdéseire is csupán ezen a zsákutcás, elfogult, vagy rosszabb esetben szélsőségesen eltorzult módon tud közelíteni.

Ez a tanulmánykötet is azzal a szándékkal született, hogy a történelem iránt érdeklődők – nevezzük őket művelt nagyközönségnek vagy közéleti vénával megáldott értelmiségnek – véleményalkotását, állásfoglalását segítse. A válogatás szempontjából mindez világosan látszik: a kötetben olvasható tíz tanulmány közül négy az egyik országos napilapban jelent meg a trianoni békeszerződés, a második bécsi döntés, a bácskai bevonulás és a II. világháborúba való belépés kerek évfordulóira időzítve. Ezeket az írásokat egészítik ki az első bécsi döntéssel, a Kárpátalja visszakerülésével és az 1947-es párizsi békeszerződéssel foglalkozó tanulmányok. Vagyis az első hét fejezet Romsics professzor régi kutatási témáihoz szorosan kapcsolódva önálló blokkot képez, amely a történelmi Magyarország felbomlásának részletes magyarázatával indul. Ezt követően azt járja körül, milyen kísérletek történtek a békeszerződés revíziójára, és hogyan jutott el a magyar politika addig, hogy 1947-re bele kellett törődnie a megváltoztathatatlan állapotba.

Az egyes írások belső szerkezete több hasonlóságot is mutat: Romsics Ignác a magyar belpolitika eseményeit mindig nemzetközi kontextusba ágyazza, bemutatja az elcsatolt területek nemzetiségi viszonyait. Megjegyzendő, hogy nem csupán a magyar, hanem a csehszlovák, román, jugoszláv statisztikai adatokat is idézi az egyes régiók nemzetiségi arányaira vonatkozóan. Aprólékosan számba veszi, hogy milyen érvek és ellenérvek fogalmazódtak meg a Felvidék déli sávjának vagy Észak-Erdélynek Magyarországhoz vagy a szomszédos államokhoz történő csatolása kapcsán. Érzékelteti, hogyan került hazánk egyre távolabb az európai politikai élet fősodrától, a nyugati demokráciáktól az újabb és újabb revíziós döntések kapcsán, és egyidejűleg hogyan azonosult egyre nagyobb mértékben a tengelyhatalmak politikájával. A szerző kitér arra is, hogy milyen érzelmeket váltott ki Kassa vagy Nagyvárad visszatérése az ott élő magyarok és a velük együtt élő, más nemzethez tartozó emberek körében. A tanulmányokból elég egyértelműen kirajzolódik, hogyan írták felül az elvi szempontokat (például a leginkább igazolhatónak és elfogadhatónak tűnő etnikai elvet) a politikai döntéshozók szándékai, így a történeti múltra való hivatkozás, a magyar–lengyel határ megteremtésére irányuló szándék vagy a hirtelen adódó lehetőségek maximális kiaknázása – ahogyan az Jugoszlávia felbomlása-kor történt.

Romsics Ignác számba vette azt is hogyan alakult a magyarok, és az immár újra nemzetiséggé válok románok, szlovákok vagy éppen ruszinok sorsa az egyes területeken. Újra és újra levonja a keserű tanulságot: a magyar politikai elit nem tanult, nem okult a múlt hibáiból, és a nagyvonalú, gesztusokkal kísért, megegyezésre törekvő mentalitás helyett a centralizált államberendezkedés és az asszimiláció hagyományához tért vissza.

Bár egy tanulmánykötet nyilvánvalóan nem alkalmas arra és nem is az a célja, hogy tisztázza szerzője álláspontját valamennyi, az adott korszakra, így jelen esetben az 1920 és 1989 közötti magyar történeti kérdésekre vonatkozóan, de Romsics válaszai egyértelműen kiolvashatók. Nagy meglepetés nem érheti az olvasót, mivel a szerző nézetei és felfogása hosszú idő óta eléggé változatlanok. Az érdeklődők minderről a történész Magyarország 20. századi történetét tárgyaló, több kiadást megért monográfiáját forgatva is meggyőződhetnek. Mégis hadd hozunk néhány példát annak alátámasztására, miként érzékelteti a tanulmánykötet szerzője azt, hogy az általa bemutatott sorsfordulók milyen mértékben határozták meg a század más, tragikus eseményeit is.

Magyarország II. világháborúba történő belépése a Németországgal a revíziós sikerek miatt elkerülhetetlenül kialakult szoros kapcsolattal és a megszerzett területek újbóli elvesztése miatti félelemmel igen szorososan összefügg. Elég csupán a hazánk és Románia között zajló folyamatos versengésre utalni, amely a sztálingrádi csatáig Németország, utána pedig egyre látványosabban az antifasiszta szövetségesek kegyeinek elnyeréséért folyt. A Szovjetunió elleni háborúhoz való magyar csatlakozás viszont olyan események láncolatát indította el, amelyet már azok sem tudtak korrigálni, akiknek még módjában lett volna. Romsics kiemeli Horthy Miklós felelősségét, aki 1944-ben hozzájárult Magyarország német megszállásához, heteken át tétlenül nézte a zsidóság deportálását, és a háborúból való kiugrást sem tudta végrehajtani. Majd mintegy fokozva az érzelmi hatást, röviden felsorolja a háború megrendítő emberveszteségeit, amelyen belül a harcok

közben elesettek és a holokauszt áldozatai jelentették a legkomolyabb tételt. Ez összességében a negyedik legnagyobb arányú emberáldozatot jelentette a háborúban résztvevő országok közül. A szerző más alkalommal is visszatér még az 1944/45-ös pusztuláshoz, amikor a az 1947/48-as emigrációs hullám kapcsán a magyar kultúra holokausztot követő, újabb nagy veszteségéről ír.

A *Magyar sorsfordulók*ban három másik tanulmány is helyet kapott, amelyek az 1949-es évet, a kommunista diktatúra kiteljesedését hozó változásokat, az 1956-os forradalom okait és győzelmi esélyeit, illetve az 1989/90-es rendszerváltáshoz vezető nemzetközi és honi folyamatokat mutatják be. Az utóbbi két írás nem magyar anyanyelvű közönség előtt hangzott el, ebből adódóan a szerző nem mélyülhetett el olyan alapossággal az egyes témák értékelésében, ahogyan a korábbi időszakra vonatkozó tanulmányok esetében tette. Viszont az egyes szövegek belső logikája, a tárgyalás módja itt is ugyanaz: az értő olvasót igyekszik eltávolítani az egydimenziós magyarázatoktól, és mindig kiemelten utal a magyar história egyetemes történeti folyamatokba való beágyazottságára. A tanulmányokat bőséges forrásszövegek egészítik ki és magyarázzák. Romsics egyaránt idéz diplomáciai egyezményekből, törvényszövegekből, Márton Áron vagy Németh László egykorú nyilatkozataiból. A jól elhelyezett források több esetben teljes egészében tartalmazzák a főszövegben hivatkozott dokumentumokat, ugyanakkor plasztikusan megvilágítják a bácskai bevonulást, egy korabeli vezérkari tiszt vagy a szülővárosa visszatértén örvendő, sokak által nagy magyar realistának tartott Márai Sándor érzéseit.

A *Magyar sorsfordulók* című kötet bizonyára nem született volna meg, ha a szerző – a közéletben kavargó indulatokat, sandaságokat és átpolitizált múltértelmezéseket látva – nem érezte volna egy tisztázó kötet szükségességét. Romsics Ignác már régóta hisz a kitartó, alapos, tárgyilagos történeti vizsgálódás eredményességében, még pontosabban szólva abban, hogy hosszú távon csak ez hozza meg a maga gyümölcsét. Úgy véljük ezen történeti mentalitás (kissé archaizáló kifejezéssel szólva: észjárás) a leghasznosabb és legtisztességesebb megközelítés a mögöttünk hagyott század magyar históriájának elemzésekor.